

دوفصلنامه بین المللی تحقیقات حقوق قضایی

License Number: ۸۶۲۲۷ Article Number: ۲۲Q۳۹۹۰۰۲ ISSN-P: ۲۷۱۷-۱۱۳۲

علل و فاکتورهای زمینه ساز مهم

در راستای خودزنی سربازان نیروهای مسلح

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۷/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۳/۱۲)

میثم بهرامی

چکیده

امروزه در نیروهای مسلح بحث پیشگیری و راهکارهای مقابله با خودزنی و خودکشی از اساسی ترین روش ها جهت مهار این پدیده می باشد. اخیراً با تدابیری که در خصوص پیشگیری از خودزنی و تفکیک سربازان از لحاظ سطح سلامتی روحی و روانی و ارائه ی مشاوره در همه ی زمینه ها نسبت به سربازان انجام پذیرفته، تأثیر زیادی در کاهش خودزنی و خودکشی در بین سربازان داشته است. خودزنی از جمله جرائم شایع در بین نیروهای مسلح، به ویژه سربازان می باشد که علل بسیاری در وقوع آن نقش دارد. لازم به ذکر است علل بسیار زیادی در سوق دادن سربازان نظامی به خود زنی مؤثر است و علاوه بر آن با توجه به این که سربازان در یک محیط متفاوت از اجتماع قرار می گیرند و همچنین به علت عدم انطباق پذیری با محیط و سایر دلایل شیوع آن در بین سربازان تازه اعزام شده به خدمت مقدس سربازی بیشتر است. مسلم است ارتکاب خودزنی و خودکشی توسط کارکنان نیروهای مسلح بالاخص سربازان توالی منفی را برای نیروهای مسلح در پی دارد لذا بایسته است تا هم در سطح نیروهای مسلح و هم سازمان قضایی نیروهای مسلح و هم محیط های دانشگاهی تحقیقاتی جامع در رابطه با این موضوع صورت گیرد.

واژگان کلیدی: خودزنی، خودکشی، پیشگیری، نیروهای مسلح، سرباز وظیفه، خدمت

سربازی، پادگان نظامی

بخش اول: تعریف خودزنی

امروزه یکی از معضلاتی که جوامع بشری، بخصوص جامعه ی پزشکی و نظامی با آن مواجه است، خودزنی می‌باشد. خودزنی معمولاً ناشی از عدم موفقیت در خودکشی نیست.

فقط حدود $\frac{1}{4}$ کسانی که عمداً اقدام به خودزنی کرده‌اند، ابراز می‌کنند که مایل به مردن هستند، اکثر این افراد ذکر می‌کنند که اقدام آنها تکانشی بوده است نه اینکه از قبل طراحی شده باشد. مابقی افراد نیز نمی‌توانند به سادگی دلایل عمل خود را شرح دهند و یا ابراز می‌کنند که:

- آنها درصدد بیهوش کردن خود بوده‌اند تا موقتاً از مشکلاتشان فرار کنند.
- سعی کرده‌اند تا بر شخص دیگری تأثیر بگذارند.
- مطمئن نبوده‌اند که می‌خواهند بمیرند و یا نه (خود را به دست تقدیر و سرنوشت سپرده‌اند).

هنگامی که این رفتار به منظور تحت تأثیر قراردادن دیگران و یا به عنوان یک پیام کلی حاکی از ناراحتی انجام می‌گیرد، گاهی اوقات اصطلاحاً « فریاد برای جلب کمک» نامیده می‌شود.

اگر آسیب رساندن عمدی به بخشی از بدن خود بدون قصد مردن صورت گیرد، به اصطلاح خودزنی نامیده می‌شود که در جهت بیان هیجانات منفی و دردناکی به کار می‌رود که از طریق کلمات قابل بیان نیست.^۱

بخش دوم: بررسی و شناخت خودکشی در نیروهای مسلح

همان‌طور که می‌دانیم خودکشی در کلیه ی اقشار جامعه وجود دارد. قشر نظامیان نیز از این امر استثنا نیستند. از نظر دورکیم، آمار خودکشی در نظامیان به علت ویژگی‌های شغلیشان، بیش از سایر اقشار است. شکل خودکشی در نظامیان مانند سایر اقشار، دو جنبه ی مهم دارد: جنبه ی اول آن خودکشی خودخواهانه است که به علت گسستن پیوندهای فرد با گروه خود، دست به خودکشی می‌زند و جنبه ی دوم آن خودکشی دگرخواهانه است که به علت تعلق خاطر شدید فرد به گروه اتفاق می‌افتد، مانند سربازی که به خاطر دیگران

^۱ - افتخاری، همایون و دیگران: (۱۳۸۳) بهداشت روانی برای فرماندهان و یگان های بهداری، اداره بهداشت و درمان نرجا، ص

جان خود را فدا می‌کند. شکل دیگری از خودکشی در نیروهای مسلح وجود دارد که اصطلاحاً به آن خودزنی گفته می‌شود. در این شکل از خودزنی فرد به علت نابود کردن خود دست به خودکشی نمی‌زند بلکه با هدف دیگری مانند تهدید فرمانده یا مافوق، فرار از منطقه ی عملیاتی یا سایر موارد به خود آسیب وارد می‌کند. این نوع خودزنی، جرم محسوب می‌شود و طبق قانون مجازات می‌شود. البته گاهی خودزنی منجر به جرح به علت شدت جراحات منتهی به فوت می‌شود. در مجموع می‌توان خودزنی در نیروهای مسلح را به دو دسته ی اصلی تقسیم کرد: «خودزنی منجر به جرح» و «خودزنی منجر به فوت».

بند اول: خودزنی منجر به جرح

همان طور که در تفسیر کلمه ی خودزنی آمده است، کسی که عمداً به خود صدمه وارد کند ولی منتهی به فوت نشود، مرتکب خودزنی منجر به جرح شده است. منظور قانونگذار از کاربرد کلمه خودزنی در قانون جرائم و مجازات‌های نیروهای مسلح نیز همین است. ماده ۵۱ - هر نظامی که برای فرار از کار یا انجام وظیفه و یا ارباب و تهدید فرمانده یا رئیس و یا هر مافوق دیگر یا برای تحصیل معافیت از خدمت و یا انتقال به مناطق مناسبتر و یا کسب امتیازات دیگر عمداً به خود صدمه وارد آورد یا تهدید به خودزنی نماید یا به عدم توانائی جسمی یا روحی متعذر شود و بنا به گواهی پزشک نظامی یا پزشکان قانونی تمارض او ثابت گردد و یا در انجام وظایف نظامی بی‌علاقگی خود را در موارد متعدد ظاهر کند به نحوی که در تضعیف سایر نیروهای نظامی مؤثر باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده به ترتیب زیر محکوم می‌گردد :

الف - هرگاه در مقابل دشمنان باشد چنانچه عمل وی موجب اخلال در نظام (بر هم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه ی اسلام گردد به مجازات محارب و در غیر این صورت به حبس از دو تا ده سال .

ب - هرگاه در زمان جنگ باشد و در مقابل دشمنان نباشد به حبس از یک تا پنج سال.

ج - در سایر موارد به استثناء مواردی که صرفاً تخلف انضباطی محسوب می‌شود به حبس

از سه ماه تا یک سال.

تبصره - مرتکبان جرائم مذکور در نتیجه ی اعمال فوق از هیچ امتیازی برخوردار نمی‌گردند و خدمت خود را مطابق مقررات انجام خواهند داد مگر آن که ادامه ی خدمت به هیچ وجه مقدور نباشد.

نوع دیگر خودزنی در قالب غیر عمد و سهوی وجود دارد که در بعضی موارد، فرد نظامی مقررات را رعایت نمی‌کند و در این موارد طبق بند ج ماده ی فوق الذکر به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم می‌گردد .

بند دوم: خودزنی منجر به فوت

در خودزنی منجر به فوت، چون مرتکبی وجود ندارد که مجازات شود، بنابراین جرم محسوب نمی‌شود، اگرچه طبق شریعت اسلامی، خودکشی از گناهان کبیر است و در آخرت نیز مجازات آخری به همراه دارد. در این نوع از خودزنی، هدف فرد نابود کردن خویش است. در تحقیقی که تحت عنوان «بررسی و شناخت علل خودزنی در پرسنل وظیفه ی استان آذربایجان غربی» انجام شد، ۵۳ فقره پرونده ی خودزنی مورد بررسی قرار گرفت که علت ۹۰٪ خودزنی‌ها، سهل‌انگاری در هنگام استفاده از اسلحه بوده است، یعنی اکثر خودزنی‌ها بدون قصد و انگیزه ی قبلی انجام گرفته و فقط ۱۰٪ همراه با انگیزه قبلی بوده است. در گزارش دیگری که مسئولین آموزشگاه رزمی شیراز تهیه کرده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که مشکلات اجتماعی و اقتصادی سربازان در قبل از ورود به پادگان و شرایط کاری و زیستی در پادگان، موجب می‌شود که آن‌ها از امکان حداقل یاری رساندن به خانواده در امور اقتصادی و معیشتی (حتی سرپرستی خانواده) محروم گردند و از این بابت دچار نوعی عذاب وجدان شده و در نهایت به بن‌بست تصمیم‌گیری رسیده، اقدام به خودکشی می‌نمایند. به همین منظور مسئولین پادگان، راهکارهایی را جهت ارج نهادن به سربازان و کاهش مشکلات آن‌ها اتخاذ کرده‌اند که به طور خلاصه عبارتند از:

- ۱- برگزاری مراسم استقبال از سربازان به هنگام ورود، در حضور خانواده‌های آنان.
- ۲- انجام مراسم رسمی افتتاح دوره همراه با برگزاری توأم با جشن و شادی.
- ۳- انجام طرح روانسنجی و بیماریابی.
- ۴- برگزاری مراسم اعیاد، متناسب با روحیه سربازان.
- ۵- برخورد معنوی و عاطفی مربیان و فرماندهان همراه با اقتدار نظامی.

- ۶- خلق فضاهای مساعد به منظور شکوفایی خودجوش دینی و دین پروری سربازان.
 - ۷- حضور و همراهی فرمانده و مسئولین پادگان با سربازان.
 - ۸- نظارت و تقویت کیفی و کمی تغذیه ی سربازان.
 - ۹- رعایت دقیق اصول درمان و بهداشت.
 - ۱۰- شناسایی افراد بزهکار و مشکوک به اعتیاد مواد مخدر.
 - ۱۱- استفاده ی بهینه از اوقات فراغت سربازان.
 - ۱۲- بهره‌گیری از وجود روحانیون معظم.
 - ۱۳- بهره‌گیری از فرهنگ بسیجی.
 - ۱۴- توجیه قضایی سربازان و اطلاع‌رسانی قضایی به آنها.
 - ۱۵- مهیا شدن مراسم اختتامیه ی دوره.
- به نظر می‌رسد عوامل عمده، در جلوگیری از خودزنی در سربازان تقویت بنیه دینی، کرامت بخشیدن، بهاء دادن به شخصیت انسانی، رسیدگی به مشکلات و رفع ابهامات آنها و ابهام امور فرهنگی متناسب با نیاز سنی و مطابق با وضعیت اجتماعی و به دور از هرگونه افراط و تفریط، با ارائه‌ی کیفیت مطلوب است. بدیهی است آنچه که در ۱۵ ردیف فوق ارائه شده بستر سازی اولیه برای پیشگیری از خودزنی است و باید، به صورت نهادینه، نظام‌مند و زنجیره‌ای انجام شود؛ چون قطع شدن هر حلقه موجب عدم نتیجه‌گیری و عقیم ماندن برنامه‌ها خواهد شد.

بخش سوم: عوامل سازمانی مؤثر بر خودزنی در بین سربازان

بند اول: برخورد فرماندهان

مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در خودزنی نیروهای نظامی به ویژه سربازان برخورد فرماندهان است. در واقع از زمانی که سرباز وارد محیط نظامی می‌شود، در تعامل مداوم با فرماندهان قرار می‌گیرد. در صورتی که برخورد فرماندهان متناسب با روحیه ی سربازان باشد، مشکلی ایجاد نمی‌شود. اما در صورتی که فرماندهان برخورد خشونت‌آمیز و یا همراه با تبعیض داشته باشند، روحیه ی سربازان تضعیف می‌شود. عوامل زیر بر تقلیل عزت نفس که زمینه‌ساز خودکشی می‌باشد مؤثرند؛ ارتباط میان سرباز و پرسنل کادر در برقراری عدالت بین سربازان، نگرانی ناشی از نابهنجاری، عدم رشد و بلا تکلیفی، ناآگاهی از قوانین، ضعف

توجه به شأن و مقام سربازی، فقدان انعطاف محیط سربازی، فقدان انگیزه ی خدمتی سربازان. ملاحظه می‌شود که از عوامل مؤثر در افزایش عزت نفس سربازان، ارتباط آن‌ها با فرماندهان و نیروهای کادر و توجه به شأن و مقام سربازان است. همچنین، نادیده گرفتن شرایط روحی سربازان، واگذاری پست‌های طاقت‌فرسا و کارهای سخت و تحقیر و تمسخر سربازان در ملاء عام و شکسته شدن غرور سربازان را می‌توان از جمله عوامل دیگری دانست که به علت برخورد فرماندهان با سربازان بوجود می‌آید. در واقع، چون هر یک از سربازان دارای شرایط روحی و روانی خاصی هستند، لازم است فرماندهان شناخت نسبی از آن‌ها داشته باشند تا متناسب با آن برخورد کنند. البته آیین‌نامه‌های انضباطی و مقررات در همه ی یگان‌ها یکسان است، لیکن دلیل رفتارهای ناهنجار را می‌توان، وجود زمینه ی مستعد افراد، نوع عملکردهای متقابل و همچنین، عدم شناخت فرماندهان از روحیه ی سربازان دانست.^۱

بند دوم: امکانات و شرایط محیط خدمتی

یکی دیگر از عوامل مهم در روحیه سربازان، امکانات محیط خدمتی است. امکانات مناسب سبب می‌شود سربازان با روحیه‌ی بهتری خدمت کنند و در مقابل، امکانات نامناسب موجب افسردگی و بخش سربازان می‌شود. امکانات خدمتی دایره‌گسترده‌ای دارد. امکاناتی مانند تغذیه، لباس، امکانات ورزشی، فرهنگی، اعطای مرخصی و غیره، هر کدام نقش مهمی در خوشایند سازی محیط خدمت دارند. به عنوان مثال امکانات ورزشی و فرهنگی، اوقات فراغت سربازان را پر می‌کند و مانع بیکاری و بطالت اوقات آن‌ها می‌شود. در صورتی که چنین امکاناتی نباشد و سرباز در محیط خشن نظامی خدمت کند، احتمال خودزنی او افزایش می‌یابد. عوامل زیر به ترتیب بر رضایت شغلی سربازان مؤثر است: امکانات خدمتی، نحوه‌ی توجه به سرباز، نحوه‌ی برخورد با سرباز، ارتباط سرباز با خانواده، ویژگی‌های خدمتی و وضعیت فرهنگی محل خدمت ملاحظه می‌شود که امکانات مناسب و همچنین ویژگی‌های خدمتی (مانند نوع کار، ایمنی محل خدمت در مقابل سرما، گرما و تهاجمات احتمالی و بهره‌مندی از حمایت‌های بیمه‌ای)، تأثیر بسزایی در رضایت سربازان از محیط خدمت دارد. اما اگر شرایط نامناسب باشد، با توجه به روحیه‌ی جوانی سربازان و دسترسی به سلاح،

^۱ . افتخاری ، همایون و دیگران ، منبع پیشین، ص ۱۹۸.

احتمال خودکشی وجود دارد. متأسفانه بررسی‌ها نشان می‌دهد که اغلب خودکشی‌ها در پست نگهبانی و با اسلحه صورت گرفته است. محیط خدمتی برای همه سربازان یکسان نیست بعضی از سربازان در مناطق خوش آب و هوا و مناطق شهری و نزدیک منزلشان خدمت می‌کنند. در مقابل برخی دیگر در مناطق دور با مسافت طولانی از محل سکونتشان خدمت می‌کنند. طبیعی است که این وضعیت‌ها، تأثیرات متفاوتی بر سربازان می‌گذارد. به طور طبیعی سربازانی که در مناطق خوب خدمت می‌کنند، مشکلات چندانی ندارند و سربازانی که در مناطق بد آب و هوا خدمت می‌کنند، دچار مشکلات فراوانی هستند از آنجا که سربازان، افراد جوانی هستند که برای اولین بار محیط امن خانواده را ترک گفته و به محیط خدمت نظامی آمده‌اند درجه‌ی سازگاری آن‌ها با محیط جدید کاملاً وابسته به امکان دسترسی به، خانواده می‌باشد تا در صورت ضرورت، بتوانند از حمایت آنان بهره‌مند شوند. همچنین شرایط محیط خدمت باید چنان باشد که تحمل آن برای سربازان امکان‌پذیر باشد، چون فشار بیش از اندازه بر افرادی که ظرفیت کمی دارند، قطعاً موجب فشار روحی و احتمالاً خودزنی می‌شود. لذا اعزام به موقع و مرتب سربازان به مرخصی نه تنها موجب بهبود روحی آنان شده بلکه باعث افزایش نرخ امید به زندگی و بهبود شرایط در آنها می‌شود بدیهی است توجیهات خدمتی دلیل مناسبی برای ممانعت استفاده از مرخصی سربازان نخواهد بود.

بخش چهارم: عوامل غیر سازمانی مؤثر بر خودزنی در بین سربازان

بند اول: عوامل فرهنگی مؤثر بر خودزنی سربازان

در کنار سایر عوامل از جمله مسائل اقتصادی و اجتماعی یکی دیگر از عوامل در این سطح، عوامل فرهنگی است. دین یکی از عوامل مهم و مؤثر در فرهنگ جامعه است و تأثیر بسزایی در ارتکاب خودزنی و خودکشی دارد. در بسیاری از آدیان، کسی که خودزنی و خودکشی می‌کند، بی‌دین و بی‌ایمان است زیرا جام بلورین ظریف و زیبایی الهی یعنی زندگی در موهبت و گرانبهاترین ودیعه الهی را که باید ارج نهاد و از آن برای رسیدن به کمال، خلاقیت، زیبایی و پویندگی در راه خدا و حقیقت سود برد را می‌شکنند و به مقام الهی و نعمت بی پایان او بی‌حرمتی می‌نمایند. عدم توجه به آموزش‌های فرهنگی لازم به سربازان، آنها را تا حد زیادی از مبانی ارزشی و دینی و همچنین توجه به ارزش و اهمیت

خدمت سربازی، دور کرده و گرایش به ارتکاب انواع جرائم از جمله خودزنی را افزایش می دهد است. این مسأله سبب شده است که بسیاری از سربازان به خدمت سربازی به عنوان دوران اجباری یا دوره زمانی که سبب اتلاف عمر آنها می شود، نگاه کنند. در این باره در اظهار نظرها، آسیب های فرهنگی بسیاری مطرح شده است. عمده آسیب های مربوط به مسائل فرهنگی عبارتند از: مسأله قومیت واحد و احتمال شورش های قومی، عدم احساس تعلق و تعهد به محیط سربازی، ضعف آموزش های فرهنگی در بدو و حین خدمت، عدم وجود مراکز مشاوره در برخی از مراکز نظامی، از بین رفتن ارزش خدمت مقدس سربازی، عدم تناسب بین وظیفه و استعدادها و توانایی های سربازان، عدم آشنایی سربازان با قوانین و مقررات و حقوق خود، نگرش نسبت به سربازی به عنوان دوره اجباری، قوم گرایی (تنش بین مذاهب و اقوام مختلف)، استفاده از تلفن همراه و ... مشکلات تحصیل سربازان و عدم امکان ادامه تحصیل، اعتیاد برخی از سربازان به مواد مخدر. در بسیاری از مواقع محیط های نظامی تبدیل به محلی برای تجمع اقلیت های قومی یا مذهبی شده است و این مسأله امکان تبدیل آنها به گروه های منسجم برای برانگیختن شورش و آشوب را فراهم می سازد. علاوه بر این مسأله عدم تعلق سربازی بیشتر می تواند ناشی از مشکلات زمینه ای سربازان، تصور از سربازی به عنوان یک خدمت اجباری و عدم برنامه های لازم برای فرهنگ سازی در رابطه با ارزش خدمت سربازی می باشد. از دیگر سو بسیاری از مراکز خدمتی سربازان، فاقد مراکز مشاوره است؛ این مسأله به عنوان یکی از آسیب های فرهنگی مهم مطرح می شود؛ چرا که مراکز مشاوره می توانند به عنوان یکی از مهم ترین نهادهای حل مشکلات روحی و روانی سربازان و همچنین دریافتن مسائل و مشکلاتی که سربازان با آن مواجه هستند، عمل کنند. از جمله ازدیاد پدیده ی خودزنی در میان سربازان به جهت ضعف عامل فرهنگی است. از دیگر آسیب های فرهنگی که مطرح می شود، مسأله ی از بین رفتن تقدس خدمت سربازی است که عمدتاً ناشی از ضعف فرهنگ سازی عمومی در سطح جامعه می تواند باشد. این مسأله سبب شیوع این نگرش در بین جوانان شده است که سربازی دوره ای اجباری است که برای آینده ی آنها هیچ سودی ندارد و الزاماً باید آن را بگذرانند. علاوه بر اینها در بسیاری از موارد وظایفی که به سربازها محول می شود، با شأن و شخصیت آنها یا با استعدادها، توانایی ها و تحصیلات آنها همخوانی ندارند و این سبب دلسردی سرباز و احساس عدم تعلق وی به محیط خدمت و گرایش به ارتکاب انواع جرائم

جهت معافیت از خدمت از جمله خودزنی می شود. این مسأله در نتیجه ی عدم آشنایی سربازان با قوانین و مقررات و حقوق خود نیز تشدید می شود. سربازانی که مسئولیتی را متوجه خود نمی دانند برای فرار از این مسئولیت دست به ارتکاب جرائمی از جمله خودزنی می زنند. مسائل فرهنگی انواع ، ابعاد و اشکال متفاوتی دارند. اما آنچه که در همه ی آنها اهمیت دارد ضرورت فرهنگ سازی صحیح و آموزش برای پیشگیری از وقوع آسیب های مختلف است. مسائل فرهنگی سبب می شود که سربازان احساس تعلق خاطر و تعهد به محیط خدمتی خود نداشته باشند؛ شاید بتوان گفت این احساس، زمینه ی اصلی بسیاری از جرائم و تخلفاتی است که از سوی آنان رخ می دهد. فردی که خود را متعلق به محیط خود نمی داند نسبت به آن نیز احساس مسئولیت نخواهد کرد. از این رو ضرورت آموزش های مستمر و مداوم برای آشنایی سربازان با آموزه ها و بایسته های فرهنگی و مذهبی، ضرورت خدمت وظیفه ی عمومی ، آشنایی با قوانین و مقررات مربوط به سربازان و مواردی از این قبیل، لازم است تا از این طریق بتوان تا حدی از آسیب های فرهنگی پیشگیری نمود.

بند دوم: عوامل اجتماعی مؤثر بر خودزنی سربازان

همان طور که بیان شد این عوامل به دو دسته ی طبیعی و انسانی تقسیم می شود. طبق نظر دورکیم و دیگر اندیشمندان منشأ جریان های خودزنی و خودکشی نه از فرد بلکه از جامعه است. خانواده به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی نقش بسیار قابل توجه در این زمینه دارد. این مسائل به ویژه در مورد سربازانی که دارای سنین پایین تری هستند می تواند ایجاد مشکل کند چرا که بسیاری از آنان تجربه ی جدایی از خانواده و زندگی مستقل را نداشته و به لحاظ عاطفی نیازمند حمایت والدین و خانواده ی خود هستند. درست است که خدمت سربازی این زمینه را فراهم می سازد که جوانان مستقل از خانواده ی خود باشند اما از دیگر سو این جدایی برای برخی از سربازان غیرقابل تحمل و ایجاد کننده ی مشکلات روانی ، رفتاری و اجتماعی بسیاری می گردد. وابستگی عاطفی بسیاری از سربازان به خانواده های خود زمینه ساز بسیاری از جرائم در آنها می شود و لذا اتخاذ سیاست هایی در رابطه با شناسایی افراد وابسته به خانواده و اندیشیدن تدابیری در رابطه با آنها ضرورت دارد. در نتیجه خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی در برابر اعضای خود وظیفه و کارکرد حمایت از آن ها و اجتماعی کردن اعضای خانواده را بر عهده دارد. درخصوص عوامل طبیعی

لومبرزو معتقد است گرما فرد را به خودزنی تحریک می کند و اختلاف و تضاد بین رفتن از سرما به گرما ربطی به این مسأله ندارد، ممکن است گرمای بیش از حد و ناتوانی در حل آن وقتی نوع پوشش خاصی اجباری شود تمایلات خودزنی و خودکشی برمی انگیزد. لذا با توسل به خودزنی به دنبال کسب معافیت و بدست آوردن استراحت پزشکی در تلاش برای رهایی از این وضعیت هستند. لذا باتوجه به این مسائل اصلح این است که با تغییرات آب و هوایی در مناطق مستعد این تغییرات، تخفیف هایی برای کارکنان نظامی در جهت کاهش فشار ناشی از این موارد در نظر بگیرند.

بخش پنجم: عوامل اقتصادی موثر بر خودزنی سربازان

عوامل اقتصادی سربازان سبب شده است تا این قشر با آسیب های بسیاری مواجه شوند. مسائل اقتصادی از قبیل فقر، برای همه افراد جامعه می تواند زمینه ساز ارتکاب بسیاری از جرائم از جمله خودزنی شود. در اظهار نظرها در رابطه با مسائل اقتصادی سربازان، چند آسیب عمده را مطرح کرده اند که عبارتند از: پایین بودن حقوق سربازی، مشکلات شغلی سربازان. یکی از مشکلات عمده ی سربازان این است که تمام وقت خود را مشغول خدمت سربازی هستند اما از دیگر سو حقوق کافی برای گذراندن زندگی خود را دریافت نمی کنند. این مسأله بیش از همه در رابطه با سربازان متأهل مطرح میشود. علاوه بر این کمبود وقت آزاد برای سربازان امکان فعالیت در مشاغل مختلف را برای آنها فراهم نمی سازد. از این رو، اگر وجه اقتصادی کار و کسب درآمد حاصل از کار را در نظر بگیریم سربازان خود را افرادی بیکار و فاقد درآمد تلقی می کنند؛ چرا که این سو زمان کافی برای اشتغال را در اختیار ندارند که از طریق آن کسب درآمد کنند. از این گذشته مدت طولانی دوران سربازی و تحمل این مدت طولانی بدون منبع مالی و کسب درآمد برای سربازان غیر قابل تحمل می شود. بسیاری از سربازان در سنین جوانی هستند و نیازهای خاص خود را دارند و از دیگر سو برخی از آنها به لحاظ مالی باید به خانواده ی خود کمک کنند یا اینکه متأهل بودن، نیاز آنان به کسب درآمد را دوچندان کرده است. این مسأله نشان می دهد که آنان مثل اعضای عادی جامعه نیازها و اهداف خاص خود را دارند. اما از دیگر سو ابزار دستیابی به این اهداف و نداشتن وقت آزاد و کافی برای فعالیت در شغل دوم، دست به ارتکاب جرم خودزنی می زنند تا بلکه یا از این راه بتوانند معافیت از خدمت را بدست آورند یا استفاده از

استراحت پزشکی برای مدت های طولانی، تا از این ترغیب بتوانند به هدف خود دست یابند. سربازان مهم ترین ابزار دستیابی به خواسته ها و اهداف خود یعنی درآمد را دارا نمی باشند. در این حالت است که برخورداری از هدف اما عدم دستیابی به ابزار رسیدن به اهداف سبب عدم تعادل در وضعیت اجتماعی آنان می گردد و در این حالت دو پیامد برای آنها متصور است: یکی از پیامدهای مسائل اقتصادی برای سربازان می تواند رانده شدن آنها به انزوا و بروز مشکلات و اختلالاتی همچون افسردگی و ارتکاب جرائم مختلف و پیامد دیگر دست زدن آنها به راهها و ابزارهای غیر مشروع برای کسب درآمد باشد. از این روست که امکان وقوع آسیب هایی همچون خودزنی، اعتیاد به مواد مخدر یا روانگردان ها در میان سربازان افسرده و منزوی بالا می رود. از دیگر سو برخی دیگر از سربازان که دست به کسب درآمدهای نامشروع به عنوان ابزار دستیابی به اهداف مشروع خود می زنند مرتکب جرائمی همچون فروش مواد مخدر و روانگردان ها و نیز مواد دخانی همچون سیگار می شوند و یا در برخی موارد دست به سرقت می زنند. علاوه بر این مسائل و مشکلات اقتصادی می تواند زمینه ساز رفتارهای ناهنجاری همچون خودکشی و خودزنی در میان سربازان شود. تمام این موارد نقش زیرساختی اقتصاد برای افراد یک جامعه را نشان می دهد. مشکلات اقتصادی میتواند زمینه ساز بسیاری از آسیب های دیگر در سطح فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... شود. سرباز به عنوان یکی از افراد آسیب پذیر جامعه و با توجه به جایگاه کلیدی وی در امنیت کشور باید بیش از پیش مورد حمایت قرار گیرد تا از ناهنجاری ها و جرائم وی پیشگیری شود.

بخش ششم: عوامل روانشناختی موثر بر خودزنی سربازان

آنچه که شخص در برخورد با نسل نوجوان معاصر مشاهده می کند، این است که اکثریت نوجوانان ایده آلی و آرمانی فکر می کنند، اما آنها همچنین گرایشی نیز به سمت واقع گرایی دارند، لذا آرمان ها و مقاصد آنها شدیداً رئالیستی و واقع بینانه است و تنها به هنگام کنش های حاد و بحرانی است که اعتراضات عاطفی آنها ظاهر می شود. خودکشی در جوانان برخلاف آنچه شایع است، چندان هم کمیاب و نادر نیست. طبق تحقیقات «کونل» تعداد خودکشی در سنین ۱۰ و ۱۴ زیاد می شود، تا اینکه در دوره ی نوجوانی، به حداکثر خود می رسد. دختران بیش از پسران اقدام به خودکشی می کنند و بعضی از جوانان دچار

یک قسم افسردگی می‌گردند که نه افراد خانواده و نه پزشکان متوجه آن نمی‌شوند. علت روانی و اجتماعی دیگر جوانان، ممکن است از هم پاشیدن خانواده، طلاق، غیبت مستمر پدر، بیماری مادر و یا ناتوانی در حفظ نمرات خوب و فشار پدر و مادر برای به دست آوردن نمرات عالی باشد. بعضی از جوانان ممکن است به سبب این احساس که دیگر پدر و مادر به آن‌ها علاقه‌ای ندارند و یا اینکه مشکلات زندگی آن قدر بزرگ هستند که نمی‌شود آن‌ها را حل و فصل کرد و برای فرار از این مشکلات بهترین راه، مرگ و نابودی است و یا به سبب جلب توجه دیگران و یا برای انتقام گرفتن از اطرافیان و عزا دار کردن آنان و یا برای فرار از احساس گناه، اقدام به خودکشی کنند. این است که خانواده‌ها و مربیان و پزشکان باید متوجه این نکات باشند و پس از درک خواسته‌ها و آرزوها و توانایی‌های جوانانی که اقدام به خودکشی کرده‌اند، آن‌ها را مداوا و معالجه کنند. از جمله عللی را که در خودزنی سربازان موثر است به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- ناملایمات و سر خوردگی از محل خدمت و همکاران.
- ۲- کنجکاوای برخی از پرسنل در برخورد با ادوات نظامی و سلاح و مهمات.
- ۳- اقدام به خودزنی جهت معافیت و مرخصی.
- ۴- وجود ناهنجاری‌های روحی و روانی در پرسنل و تبدیل گشتن آن به بحران در شرایط خاص (گرفتاری خانوادگی).
- ۵- وجود هیجانانگیز، نیاز به توجه و نا آگاهی‌های ناشی از شرایط سربازان یا شکست در زندگی.
- ۶- برخورداری از غرور جوانی یا کمبودهای روانی و اقدام به خودزنی جهت مطرح نمودن خود و اثبات شهامت یا جلب محبت.
- ۷- عذاب وجدان ناشی از مورد سوء استفاده‌ی جنسی قرار گرفتن فرد توسط دیگران.
- ۸- سرخوردگی‌های اجتماعی و عدم کسب مقبولیت اجتماعی و فردی، نظیر عدم موفقیت در ازدواج و آلودگی اخلاقی.
- ۹- خودزنی به منظور ترساندن فرماندهان و تحت فشار قرار دادن آن‌ها برای رسیدن به اهداف.
- ۱۰- اضطراب و فشارهای ناشی از جابجایی و انتقال.
- ۱۱- انتقام جویی از افراد یا فرماندهان به علت خصومت قبلی.

۱۲- ضعف ایمان و اعتقادات مذهبی.

بند اول: سبب شناسی خودزنی

الف: دیدگاه های مرتبط با خودزنی

نظریات چندی دلایل خودزنی را از دیدگاه خود بررسی کرده‌اند که در ذیل به ارائه ی آنها خواهیم پرداخت:

۱- **دیدگاه زیست شناختی:** از نقطه نظر این دیدگاه، عدم تعادل در عملکرد انتقال دهنده‌های عصبی فرد را وادار به بیان تکانه‌های هیجانی خود از طریق خودزنی می‌کند، کاهش عملکرد سروتونین یا نقض اساسی در عملکرد سروتونین افرادی که اقدام به خودزنی نموده‌اند، مشاهده شده است. همچنین افرادی که خودزنی کرده‌اند واکنش نامطمئنی به تزریق داروهای آدرناژیک داشته‌اند. آنها پرولاکتین کمی ترشح کرده که نشانه ی کاهش عملکرد سروتونین می‌باشد.^۱

۲- **دیدگاه روان‌شناختی:** از دیدگاه روان‌شناختی خودزنی شاید نمادی از سازش بین انتخاب مرگ و زندگی باشد. بعضی از صاحب‌نظران این دیدگاه اعتقاد دارند که خودزنی مکانیسمی برای اجتناب از خودکشی می‌باشد. از طرفی دیگر خودزنی جلوه‌ای از درد روانی است که به طرف بیرون تمایل پیدا کرده، بدون اینکه فرد تمایلی به پایان دادن به زندگی‌اش داشته باشد. خودزنی ممکن است به عنوان روشی برای عینی کردن عواطف منفی به طرف خود و جهان باشد. همچنین خودزنی می‌تواند به عنوان ابزاری برای سازگاری و انطباق با عواطف و هیجانات منفی بکار برده شود. از دیدگاه روان‌شناختی خودزنی می‌تواند به یک رفتار غیر قابل مقاومت و یک وسوسه روان‌شناختی تبدیل شود. سربازی که اقدام به خودزنی کرده چنین می‌نویسد: « آن مانند یک آرامبخش است، من هر دو هفته یک بار آن را انجام می‌دهم، فقط به خاطر اینکه از درد درونم راحت شوم. احساس می‌کنم که اگر اینکار را انجام ندهم منفجر می‌شوم. » همچنین تصمیم‌گیری عجولانه با خودزنی و اختلال عدم کنترل تکانه ارتباط دارد. افراد تکانشی تمایل دارند به سرعت به محرک‌های محیطی پاسخ دهند، به جای اینکه پاسخ‌های هیجانی و فیزیکی خود را فرو

^۱ . فولادی، عزت... ؛ (۱۳۸۲)، استراتژی‌ها و برنامه‌های پیشگیری از خودکشی با تمرکز بر نوجوانان و جوانان ، تهران ، انتشارات فجر اندیشه، ص ۵۴.

نشانند. یک تعریف رفتاری از تکانشی بودن، تمایل به انتخاب پاداش‌های کوچک و آنی بجای پاداش‌های بزرگتر و دیرآیندتر است.

۳. دیدگاه اجتماعی: از نقطه نظر این دیدگاه، خودزنی توجه درمانگر، دوستان و اطرافیان را جلب می‌کند. شرطی شدن عاملی، این نوع رفتار را تقویت و تثبیت می‌کند. از نظر دیدگاه اجتماعی خودزنی به دلیل: نظام خانوادگی بدکارکرد، فقدان حمایت‌های اجتماعی، مهارت‌های ارتباطی ضعیف، انتظارات نقش (همانند عملکرد مدرسه - کار، جنسیت یا اجبارهای شغلی)، انزوای اجتماعی، بیکاری و جنسیت مذکر صورت می‌گیرد. هنگامی که فشارهای اجتماعی، تصمیم‌گیری‌های فوری را می‌طلبد، خودزنی ممکن است یک عمل ضروری به نظر رسد، به جای اینکه فرد از مهارت‌های کنارآمدن استفاده کند.

ب : عوامل پیش‌بینی کننده احتمال خودکشی پس از خودآزاری عمدی یا

خودزنی

۱. شواهد وجود قصد خودکشی

- برنامه ریزی دقیق و کامل.
- رعایت نکات احتیاطی برای جلوگیری از پی بردن دیگران.
- عدم انجام هرگونه اقدام برای کسب کمک پس از اقدام به خودزنی.
- استفاده از روش‌های خطرناک.
- اقدامات نهایی نظیر نوشتن یادداشت خودکشی یا وصیت نامه.

۲. اختلالات روانپزشکی

- اختلال افسردگی.
- الکلیسم یا سوء مصرف داروها.
- اختلال شخصیت ضد اجتماعی.
- اختلال شخصیت مرزی.

۳-عوامل اجتماعی و مردم شناختی

- انزوای اجتماعی.
- بیکاری.
- جنسیت مذکر

نتیجه گیری

در جمع بندی و نتیجه گیری پایانی این مقاله باید گفت مشکلات اقتصادی بر سربازان می تواند زمینه ساز بروز بسیاری از آسیب های دیگر در سطح فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... شود. سرباز به عنوان یکی از اقشار آسیب پذیر جامعه با توجه به جایگاه کلیدی وی در امنیت کشور باید بیش از پیش مورد حمایت قرار گیرد تا از ناهنجاریها و جرائم وی پیشگیری شود. با عنایت به اینکه کسانی که وارد خدمت نظام وظیفه می شوند به عنوان سرباز در جای جای کشور عزیزمان در دفاع از این مملکت ملبّس به لباس سربازی می شوند و در سن جوانی این تجربه را کسب می کنند دارای روحیات غرور انگیز و احساس بزرگی و احساس مسئولیت را در جامعه تجربه می کنند و در زمان خدمت سربازی با توجه به اینکه از حقوق کافی برخوردار نیستند و با مشکلات اقتصادی روبرو می گردند که بعضی از آنها نیز متأهل بوده و مسئولیت زندگی را به گردن دارند در صورتی که نتوانند مسائل اقتصادی خود را حل کنند و هزینه زندگی و مخارج خود را تأمین کنند در روحیات آنها اثر گذاشته و به ارتکاب جرائم روی می آورند و در این خصوص باید با برنامه های تدوین شده و قوانین لازم اقداماتی را جهت افزایش حقوق سربازان بکار بگیرند که باعث افزایش روحیه ی آنها گردد. با توجه به اینکه بعضی از این سربازان در دوران قبل از سربازی در تأمین معاش خانواده خود تلاش می کنند در زمانی که به خدمت سربازی اعزام می گردند دیگر مانند قبل نمی توانند در مخارج خانواده خود کمک کار باشند و از این رو احساس سرافکندگی می کنند و حتی مخارج دوران سربازی خود را نیز باید از خانواده دریافت کنند که اکثر آنها غرورشان این اجازه را نداده و اقدام به ارتکاب جرائم مختلف می نمایند و لذا ضروری است که در این خصوص اقدام لازم از طریق مراجع مختلف صورت پذیرد. همچنین از بعد روحی و روانی ، سربازان با توجه به اینکه هرکدام خصوصیات روانشناختی خاصی را دارا هستند لذا ضروری است که قبل از اعزام به خدمت تفکیک گردیده و در مکانهای متناسب با روحیه و افکار خود خدمت نمایند که مرتکب جرایم مختلف نگردند. با توجه به اینکه اینگونه سربازان در دوران خدمت مقدّس سربازی دارای اسلحه و مهمات میباشند اگر از بعد روحی و روانی تفکیک و طبقه بندی نگردند باعث ارتکاب خودزنی و خودکشی می گردند که باعث چالش برای یگان خدمتی و جامعه سربازی میگردند پس ضروریست که

سربازان بعد از ورود به خدمت سربازی توسط روانشناسان و روانپزشکان معاینات لازم انجام و بعد از آن مجهز به سلاح ومهمات ویا در محل پست نگهبانی قرار گیرند که سبب خود زنی و خودکشی نگردند.

منابع و مأخذ

الف: کتب

قرآن کریم.

۱. الهام، غلامحسین (۱۳۸۹) حقوق جزای نظامی تهران: انتشارات دادگستر.
۲. ساراسون، ایرون جی، ساراسون، بارابارآر (۱۳۸۲) روانشناسی مرضی (جلد دوم) ، ترجمه بهمن نجاریان، محمدعلی اصغری مقدم و محسن دهقانی. انتشارات رشد.
۳. شاملو، سعید (۱۳۸۰) بهداشت روانی، تهران: انتشارات چهر.
۴. شاملو، سعید (۱۳۸۰) روان شناسی بالینی ، تهران: انتشارات رشد.
۵. شهریاری ، مهدی (۱۳۷۷) پرخاشگری انسان، تهران: انتشارات شمس.
۶. علی وردی ، اکبر (۱۳۷۵) بررسی علل اجتماعی خودکشی، تهران: دانشکده علوم اجتماعی تهران.
۷. فتاحی، بهروز (۱۳۷۵) بررسی علل خودکشی در علی آباد، تهران: دانشکده علوم اجتماعی تهران
۸. فریدی، محمدتقی (۱۳۷۳) بررسی علل خودکشی در علی آباد، تهران: دانشکده علوم اجتماعی.
۹. فولادی، عزت‌ا... (۱۳۸۲) استراتژی‌ها و برنامه‌های پیشگیری از خودکشی با تمرکز بر نوجوانان و جوانان ، تهران: انتشارات فجر اندیشه.
۱۰. کاستلو، تیموتی و کاستلو، بوراف (۱۳۷۲) روانشناسی نابهنجاری، ترجمه نصرت‌ا... پور افکاری تهران: انتشارات آزاده.
۱۱. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۲) جامعه‌شناسی ، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

ب) مقالات

۱۲. بدیعی، سید دارا، (۱۳۸۵)، «ویژگی های سربازانی که خودزنی منجر به فوت داشته‌اند»، فصلنامه بهداری نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، سال پنجم، شماره ۸ .

۱۳. پناهی پور، میلاد، (۱۳۹۰)، خودکشی «ماهنامه ویژه بازرسی نزاچا»، سال دوم، شماره ۱۴.
۱۴. خدادی، ابوالقاسم، (۱۳۹۱)، فرا تحلیل آسیب‌شناسی خدمت وظیفه سربازی و ارائه راهکارهای مناسب، «ماهنامه ویژه سازمان قضائی نیروهای مسلح»، سال سوم، شماره ۱۹.
۱۵. نیکنام، احمد، (۱۳۸۴) پیشگیری از خودزنی و خودکشی، ماهنامه دادرسی، سال نهم، شماره ۵۴.
۲۵. نوری، رضا (۱۳۸۴)؛ عوامل زمینه ساز خودکشی در سربازان یک نیروی نظامی ، مجله طب نظامی ، دوره ۱۴ ، شماره ۲.